

ŠENT JURIJ OB JUŽNI ŽELEZNICI.

FOTOGR. FR. VESEL.

AVG. ŽIGON:

„LÉL — MOJ KERMAR...“

(DALJE.)

II.

„... Tudi ne verujem v boga „Lelja“... V tem oziru ostanem heretik tako dolgo, dokler mi kdo ne dokaže vsaj životarenja (če že ne dostojnega kraljevanja) Leljevega iz Kollárjeve „Slávy dcere“, ki je vendar bila za Prešerna nekaj kánon glede božanskih veličanstev v slovanskem panteonu (Slava, Živa, Črti, bogovi nad oblaki!)...“

Dr. K. O. — na imenov. mestu.

idejni enoti vse celote je tedaj Lelj le drugo, prikri-vajoče ime za Čopa. O Lelju-Čopu kot osebkju dopoveduje Palinur z eno besedo — dvoje: da je bil Lelj-Čop kot krmar večč in izkušén,

in drugič, da je utonil. Da izreče v enem samem verzu dispozicijo vse prebogate nadaljne vsebine, je bil Prešernu neizogiben tak način izražanja: vsaka besedica je morala dobiti in prevzeti kar se dá vsebine: z malim dosti. In čudovito je, da je Prešeren to nalogo tako zmogel ter našel besedo,

eno samo malo besedo, ki ž njo dopove o krmarju-Čopu toliko! Izrazi poet o njem s še manjšo besedico, z Leljem; tega ne bi mogel s Čopovim imenom samim nikoli... In to bo poleg onega kompozicijsko-umetniškega drugi, vsebinski razlog za Lelja na mestu Čopa, dasi je seveda sintaktično Lelj v svojem stavku osebek, njegova dopovedka pa — „krmar“ in „Palinur“. Prešeren imenuje z Leljem Čopa kot osebek; hkrati in obenem pa označi in prilasti z metaforo, ki leži v „Lelju“, neko lastnost osebkju Čopu, ter také dopove nekaj o njem z isto besedo, ki je v stavku osebek. A kaj? Katero lastnost?

Odkar ima naše slovstvo to pesem, umevali smo že nad pol stoletja do najnovejših dni vsi, da je Lelj slovansko, in da bodi to tudi slovensko ime za latinskega Amorja.

Vsa Stritarjeva dōba je bila tega mnenja, in zidala je mirnodušno vsa kesnejša nanjo. „Dunajski Zvon“ ocenjuje l. 1879. na strani 127. v „Vadnici“ neko elegijo v spomin Lavriču; tam pravi Stritar, da „Lelja te bila zadela je ost“ pomeni v navadno slovensčino prevedeno: zaljubljen si bil, družega

nič, da pa pravic „problematičnega Lelja in njegga pušic“ v lirični pesmi dandanes ne priznavamo več. „A Preširen ga tudi ima, poreče se mi: Lelj bil naš je kermár, drugi je bil Palinur. — Istina, a to nam nič ne dokazuje . . .“, seve, za Leljevo pravico v liriki. — „Ljubljanski Zvon“ 1896. govori na str. 582. o ravno tem verzu; tam pravi L. P., da ne misli preiskovati o problematičnem Lelju, ali ima kako domovinsko pravico na slovenskem Olimpu ali ne, ampak zadovolji da se „z notico, da je baje to slovanski Amor“.

Kdor govori o tem verzu, mu je torej edino le za pomen te besede kot simbola neki misli in posebej še kateri misli v govoru pesniškem. In kdor išče le določeno pesnikovo misel v ti besedi, njemu bo pač po vsi pravici kaj malo na skrbi, ali so to ime kot ime slovanske ali slovenske personifikacije abstraktnega pojma o ljubezni imeli že deda naši ali ne. Tu je vera ali nevera v ta poosebek postranska stvar in ne dokazuje prav nič, da bi ga kasnejši pesniki ne mogli imeti v tej ali oni dōbi za simbol, za izrazilo gotove svoje misli; če je le dotična dōba poznala to ime, in naj si ga je morda tudi prav sama rodila.

In vendar je nastopila na podlagi tega zgodovinskega učenega argumenta misel, da Prešernov Lelj ni — slovansko ime za ono od Rimljanov in Grkov prevzeto personifikacijo ljubezni, ampak — da je znani Rimljan, ki je po njem naslovil Ciceron svojo knjigo o prijateljstvu: „*Laelius sive de amicitia*“ (Gorica, na reč. m.).

Ali bi se pa utegnilo morda tudi tu dognati — Prešernovo misel?

1. Poznal je naš poet gotovo Ciceronovo delo o bistvu in vrednosti prijateljstva, ter tedaj tudi ime moža, katero stoji v naslovu. Nimamo sicer za to pozitivnih dokazil. Knjižnica poetova ima o smrti njegovi samo eno knjigo Ciceronovo, retorični spis o dokazovanju — „*Topica*“ (št. 27.). Vendar ne bi hotel trditi menda kdo izlepa, da bi mož tolike klasične, in posebno staro-rimsko klasične izobraženosti ne poznal takega dela in ne imena C. Laelius Sapiens.

Tu bi torej pač ne bilo ovire, da bi bil Prešernov Lelj — ta mož. In tudi glede pomena bi je ne bilo; čudno je naravnost, kako se ta vjema z idejo celote, če si mislimo na Leljevem mestu ime tega Rimljana.

O njem slovi namreč dvoje.

Bil je prvič iskren in zvest prijatelj Scipionu Emilianu Afrikancu, sinu; in Ciceron ga je postavil v imenovanem svojem delu vsem vekom naravnost za tip pravega prijatelja.¹⁾ Mlajšemu tovarišu je bil spremljevalec in svetovavec ob miru in ob vojski; Scipion pa se mu je dal docela vdano voditi v najvažnejših političnih zadevah. Vzel ga je s seboj za tretje punske vojske v Afriko proti Kartagini (142 pr. Kr.), kakor kasneje proti Viriatu v Španijo (145 pr. Kr.); in pomagal mu je Lelij ob marsikaki hudi uri z dejanjem in svojim modrim svetom. Radi te vdanosti svojemu prijatelju so Scipiona že celó dražili, češ, da so njegova dejanja le vloge, ki mu jih je spesnil in ustvaril Lelij, in ki jih on le vdano vprizarja, kot igravec svoje na odru.

2. V rimski literaturi stoji Lelij med govorniki. Vemo o nekem njegovem govoru „*de collegiis*“, dalje o neki nagrobnici l. 129. umrlemu prijatelju Scipionu, ki so jo Emilianov nečak Tubero in pa Fabij Maksim uporabili v svojih govorih o pokojniku. Tudi vemo, da se je sam zagovarjal, ko ga je demokratska stranka postavila na zatožno klop; in še večkrat srečavamo citate iz njegovih govorov pri raznih pisateljih. — A prav tako, kakor govornik, če ne bolj, slovi pa kot glava nekemu literarnemu klubu, ki se je zbiral v hiši njegovega prijatelja. In to je pravzaprav drugo, kar naglašam o njem. Družil se je s Terencijem, znanim pesnikom komedij, ter bil baje njega literarni cenzor; zlobni jeziki so pesniku celo očitali, da mu njegove komedije piše Lelij. Znani tragik M. Pakuvij je bil tega kroga član, satirika C. Lucilija imenuje še sam Horacij tovariša Lelijevega in Scipionovega; zgodovinar Po-

¹⁾ Na str. 600 zadnje številke čitaj namesto: „Lelj da je Ciceronov prijatelj“: „Ciceronov v z o r prijateljstva“.

libij, stojik Panecij, čigar učenec je bil po svojem filozofskem prepričanju Lelij, ter imenovani satirik Lucilij, so spremljali naša prijatelja celó v numantinsko vojsko. Grški kulturi je med Rimljani v prvi vrsti on s svojim prijateljem skopal strugo, in posebno grški filozofiji. A tudi grško poezijo je poznal in celo sam posnemal njene vzore baje prav dobro; kot literat pa je bil pravzaprav prozaist, govorniški pisatelj.

Da je bil Lelij seveda tudi v politični službi rimljanski ter ljudski tribun (151 pr. K.) in konzul (140), da je imel njegov glas veliko veljavo ter da si je s svojim modrim delom prislužil pridevek Sapiens, to je za nas bolj postransko. Dasi je bil po svojem političnem mišljenju nasprotnik demokratov Grakhov, da je demokratska stranka radi te njegove opozicije naperila celó obtožbo proti njemu, je bil baje vendar ljubezniva duša in dobrodušen značaj, kakor poroča Ciceron; Horacij ga imenuje — mitis sapientia, dobrodušnega in modrega človeka (mitis sapientia Laeli; Sat. II. 1. 71.)

Kaj ne, da se potemtakem priklada pomen celotni vsebini, če misli Prešernov Lelj tega moža! Kar Lelij — Scipionu osebno, a literarno — Terenciju, je bil Čop Prešernu: najboljši, najzvestejši prijatelj in tovariš, a literarno cenzor in „kermar moj“, gojitelj muze njegove; kar pa literarnemu klubu svojemu Lelij, to Čop njim, Čbeličarjem, ki so zdaj tu ob njegovem grobu: „bil naš je kermar“, njih kroga — duša, ki je njim „otel naš čolnič“. Ali bodi tedaj Lelj-Čop: „Laelius“?

2. Poznal je Prešeren gotovo da tudi ime Lelj za Amorja.

Odkod?

Iz Kollárja li? Iz slavne njegove „Slavy dcera“? Našel sem sicer v dandanašnji popolni izdaji te zbirke sonetov v drugega speva 188. sonetu verz, ki ima to ime (na str. 193. znane priročne izdaje J. Ottove, ki jo je priredil Jan Jakubec); a edino enkrat v vsem Kollárju, edino v tem sonetu, sicer nikjer drugje ne; prej in slej ima za Amorja Kollár vedno le ime „Milek“.

Sonet je ta-le:

U Mladona když ja, na razkoše
přateľské zván, jsem se radoval,
co za kousek Lel mi ukoval?
Letěl k Sále nade Krkonoše.
Navrátiv se v larvě listonoše,
do přibytku směle vburcoval
a mně psaní jakés daroval,
nikdo, jen já, nepoznal to hoše.
S papírem ten list byl zlatokrajným
ode Slávy Dcery v obálce
zelené a s pečetěním tajným.
Hosté těmi rozplesani činy
odměnili toho zchytralce,
podavše mu koflík mělničiny.

Izšel je ta sonet prvič v „Vesni“, in to šele l. 1838. Dotedaj pa je „Slavy dcera“ doživela že tri izdaje. Najprej l. 1821. kot mala knjiga; v nji je 86 sonetov, opevajočih srečo in nesrečo ljubezni pesnikove; naslov jim je bil „Basně“ (Pesni); toda šteje se ta zbirka za prvo izdanje Slavine hčere. Šele druga izdaja teh sonetov, a sedaj pomnoženih na trikrat po 50, ima naslov „Slavy dcera“; izšla je 1824. v Pešti; štejejo pa jo za drugo izdanje „Slávy dcery“. Tretje je iz l. 1832., pomnoženo na 615 sonetov. Ta izdanja tedaj našega soneta še nimajo! Učakal je Kollár sam sicer še dve izdaji svoje spesnitve, eno 1845., drugo 1852.; vsaka je za nekaj sonetov spet pomnožena, ona iz 1845. za sedem novih: in med temi je kot 118. speva II. že „U Mladona když...“ A tudi če je že v oni iz l. 1845., je to nam skoraj da že brez važnosti. Zakaj? Prešeren je svojo pesem izdal dne 25. februarja 1846. prvič (za god Čopov, ki je dne 24. febr.), ima jo pa že v cenzurnem rokopisu Poezij, — zložil jo je torej gotovo že 1845. Pa da bi mu ta istoletna izdaja Kollárja šele dala Lelja, dala ta simbol njegovi misli, ter tako šele idejo za oni dispozicijski verz, ki sloni na njem vsa arhitektonika pesni, to je težko verjeti, — če bi bil prav dobil magari takoj po natisu (že l. 1845.) dotično izdajo in ž njo oni sonet naš, kar pa tudi težko, da; zakaj tiste čase ni imelo Prešernovo zanimanje več tako ozkih zvez s Čehi, posrednika Čopa pa tudi ni bilo več v licealni biblioteki. Poleg tega je imel Prešeren za Lelja pa — bližji vir.

Ali Valvasorja? Za osobje slovanskega Olimpa je bil Prešernu gotovo prvi, če že ne edini vir isti priljubljeni kronist, ki mu je dal Valjhuna, sina Kajtimarovega, Droha, Avrelija, parskega „Tesla“ in misijonarja; odtam ima Prešeren prav gotovo — „lepo Bog'njo Živo, . . . bógnjo ljubézni, Slovénsko Vênero“ in nje službo (Valvazor VII. knjiga, 1. pogl. na str. 377, 379, 381. izd. II.), odtam tudi „bogove nad oblaki“ (str. 382.). Črte si je sicer res da dobil kje drugje; a li — v Kollárju, in posebej v izvorniku njegovem? Ne bi hotel tega trditi, dasi vem, da jih ima Kollár res vse polno, kakor da ima tudi Živo, ki ji pa vem Prešernov vir izven Kollárja. — A mar o Črtih ne? Edini Kollár? In vendar — smešno! — dvomim. Kaj bi ne! Saj smo tačas imeli že mi sami v svoji knjigi „Črta“, in to v knjigi, ki vemo, da jo je Prešeren sam poznal in cenil. (Pismo Čopu iz Celovcu 5. februarja 1832, Sonet izdajavcu Volkmerovih fabul.) Anton Janez Murko je izdal v letih 1832. in 1833. svoj slovar, prvo leto nemško-slovenski, drugo slovensko-nemški del. In tu imamo tedaj l. 1833. že na str. 751. pod „Zh“:

Zhèrt, m. eig. der Hasser d. i. der böse Gott, das böse Prinzip, der Gott der Finsternisse bei den heidnischen Slawen; heutzutage gem. der Teufel.

Tako ima Murko v tem delu na str. 654. pod „Shiv“ sicer tudi:

Shíva f, bei den heidnischen Slawen die Göttin des Lebens; heutzutage der Planet Venus.

„Slave“ in „Lelja“ Murko nima. Iz tega pač vidimo, da raziskovanja o Prešernu pri nas do danes skoraj da še pričeta niso. O Kollárju pa naj le še opozorim, kako se ga je čudno Prešeren branil in otresal, ko se je za Mickiewiczza ogreval. Zdi se, da mu fantast Kollár res da ni imponiral: ni prijal pač njegovi individualnosti.

A pride že morda še čas, ko se nam tudi tu še razdani! Jaz izrečem danes le vprašanje, ker me sicer odgovor tu še ne peče prav do živega.

Neposredno vsaj iz češkega Kollárja, naravnost iz njega, kakor je zajemal naravnost iz Valvasorja, zdi se mi pa, da ni niti „Slave“ svoje prenesel Prešeren k nam! „Slava“ sicer prvič ni nobeno staro mitološko bitje, ampak moderna, sicer ne izvorno Kollárjeva, a pač po njem popularizirana izmišljina; personifikacija moderne panslaviistično-politične ideje; a drugič jo pa imamo že v pismih Čelakowskega Prešernu iz l. 1833., ko Kollárja še niti sam Čop ni poznal iz izvornika. Dne 17. febr. 1833 govori namreč Čop o obliki soneta ter pravi: „Dieser Form verdankt der ausgezeichnetste jetzt lebende Dichter Joh. Kollár zunächst seinen Ruhm“; a pod črto dalje: „und, wie es sich von selbst versteht, seinem poetischen Talent, welches wir indessen nur nach der englischen Uebersetzung einer Auswahl seiner Sonette in Bowring's ‚Czeskian Anthology‘ (böhmische Blumenlese) London 1832, beurtheilen können . . .“ (Ill. Blatt Nr. 7. 1833. v oceni Krajniške Zibel.).¹⁾ In če ga ni Čop, pa da bi ga bil dotedaj Prešeren, ko sta si

¹⁾ Prim. o Bowringu: Dr. M. Murko, Jan Kollár, Let. Mat. Slov. 1897, 175. — Bowringove „Česke antologije“ lic. biblioteka nima; bila je tedaj pač v privatni Čopovi. Kako je sicer bila mitologija slovanska ravno o Prešernovem času že razvita, to se prepričamo lahko iz teh knjig: Versuch einer slavischen Mythologie in alphabetischer Ordnung, entworfen von Kayssarow. Göttingen 1804. Knjiga govori na str. 67. o Ladi, na 69—70. o Lelju („Lelia oder Lelio“), na 95. o Živi („Siwa“). Sign. lic. bibl.: II. B. 7846. — Mythologie der alten Teutschen und Slaven, von Anton Tkány, Znaim, 1827. Ta ima na str. 52: Črni bog in Črt (Czernobog, Czart, Czert); na 170: Lada; 171: Lel und Polel; 172: Lel, Lela oder Lelo. Sign. ic. bibl.: I. D. 23386. — Skythika, oder etymologische und kritische Bemerkungen über alte Bergreligion und späteren Fetischismus, mit besonderer Berücksichtigung der slavischen Völker und Götternamen, von Georg Liebusch, Oberpfarrer . . . Camenz, 1833. To je zamivo delce. Na strani XXIII. do XXVIII. pregled božanstev slovanskih, o katerih knjiga govori, in to po posameznih plemenih slovanstva. Na str. 137. Die Lado. Von ihr stammten Lel, oder Lelja, Lela, (le-ela), die Liebe, Did (Dido), die zweifelhafte Liebe und Polel (Polelja) die Ehe . . . 149. Zywie, 160. Žiwa, 166. pod črto: Schiwen und Schiwa, 248., 259. o isti; 259. Tschert, Tschart . . . Sign. lic. bibl.: I. D. 11830. — Die Wissenschaft des Sla-

bila vendar v takih zadevah, to vemo, ko — eden. Zdi se mi sploh še vedno — vprašanje, ali je Prešeren pred Krstom res tako globoko poznal izvirni tekst „Slavy dcery“, kakor se to danes mirnodušno trdi. Zapuščinski akt¹⁾ ima iz češkega slovstva le Dubrovskega Entwurf zu einem allgem. Etymologikon, Staro povest o Stogmyrowi ter Pjsné w narodnim českem duchu od Fr. Jarose Kamenického. Kollárja sploh ni. Sicer vemo iz pisma Prešernovega Vrazu o „Wechselseitigkeit“ Kollárjevi, da jo je poslal Vraz Prešernu (Let. M. Slov. 1877, 162). In vendar te tudi ni v seznamku zapuščinskega akta! To bi tedaj ne dokazovalo niti ne pobijalo ničesar. Znano mesto o praznih tablah pa je že v pismu z dné 22. avgusta 1836., s katerim pošilja Čelakowskemu že Krst. Kaj bi tedaj še dvomili? Toda, je li ta opomba tu neposredno in naravnost na podlagi izvirnika ali le kakega drugega vira? Licealna knjižnica ima sicer drugo izdajo „Slavy dcery“ iz leta 1824. A dobila jo je šele 1844 s Kopitarjevo knjižnico, tedaj — po Krstu. To pa le mimogrede... Reči sem hotel, da je poet nagrobnice v spomin Matiju Čopu poznal Valvasorja skoraj izmlada že, imel ga za svojega prvega in glavnega kronista že dokaj let celó pred Krstom, kaj tedaj ne pred svojo elegijo s tistim Leljem; in iz tega vira da je takorekoč že doma spoznal najpoprej in v prvi vrsti tudi stare slovanske „malike in njih službo“. Toda Lelja, tega pa tudi v Valvasorju vsaj jaz nisem mogel zaslediti! Poznal je naš poet pa gotovo da Lelja — iz Vraza.

Izdal je bil ta pesnik do Prešernove elegije v spomin Čopu (1846, ali recimo 1845!)

wischen Mytus im weitesten, den altpreussich-lithauischen Mytus mitumfassenden Sinne. Von Dr. Ignaz Joh. Hanusch, Lemberg, Stanislawów und Tarnow 1842. Knjiga ima tudi Lelja in Polelja, Lado in Živo (Shiwa). Sign. lic. bibl. II. L. 7304. Omenim naj tu, da gre signatura Čopove roke, do njega smrti od 827 do 10.000; potem sledi Kastelic do 26.036; „Kerit“ 1836. ima: II. C. 10.112, naravno, ker je izšel šele po Čopovi smrti. Pis.

¹⁾ Avg Žigon, Zapuščinski akt Prešernov. 1904. Ponatisek iz Izv. Kranjske gimnazije ima L. Schwentner.

troje pesniških del: „Djulabije“¹⁾, „Glase“²⁾ ter „Gusle i tamburo“³⁾.

Prešeren je vsa ta dela Vrazova poznal pred svojo elegijo, prvi dve, „Djulabije“ in „Glase“, celo več let poprej.

Najpoprej „Glasi“. Ti imajo na str. 139. do 152. poseben dodatek: Predplatnici i predbrojnici. In med onimi „u Krajnskoj“ stoji na str. 150. kot sedemnajsti: „Prešern Franjo, Dr. pravah, spisatelj u Ljublj.“ Lahko tedaj sklepamo, da je Glase dobil Prešeren takoj po dovršenem tisku kot prejplačnik, tedaj že jeseni 1841.

O „Djulabijah“ je Prešernu Vraz koj po natisku sam naznanil, da so izšle, a to v pismu z dne 7. septembra 1840. iz Podčetrka; piše mu, da je zdaj pri stricu, da na deželi išče zdravja, „nachdem ich ein kleines poetisches Werkchen „Djula b i e“ glücklich ans Tageslicht befördert...“ (Let. Mat. Slov. 1875. 169). — Iz tega poznamo pa le, da je Prešeren takoj izvedel za to delo: že 7. sept. 1840. A več nam o Djulabijah pove morda ono mesto v pismu Vrazovem posestrimi Dragojili Standarski iz Ljubljane v Zagreb: „... Stojim kod prijatelja Kastelca u bašči, u kiosku, gdě do pó dana pišem. O pó dana obědujem. Poslē pó dana čitam i pišem do 5 satih. O pet satih dolazi moj drug Dr. Pre-

1) 1840: „Djulabije“, ljubezne ponude za Ljubicu. U Zagrebu.

Predgovor Izjasnjenj nosi podpis:
U Zagrebu na dan sv. Petra i Pavla 1840.
St. V.

2) 1841: „Glasi iz dubrave Žerovinske“. Povjestice. U Zagrebu.

„Posveta“ nosi podpis:
„U Ljubljani na Gjurgjev dan t. g.“, a
„izjasnjenje“: „U Zagrebu na dan velike
gospojine t. g.“

3) 1845: „Gusle i tambura.“ Različite pjesni. Zlatni Prag.

Posvetitev Jaklinu nosi dat (na str. XI.):
„Zagreb na prvi dan godine 1845.“
„Predgovor“ bravcu pa (na str. XVI):
„Zagreb d. 15 prosinca g. 1844.“
„Oproštaj sa štiocem“ pa (na str. 164):
„Zagreb na Božić g. 1844.“

šern, s kojim polazimo šetnje. On čita Ilirski. Ja njemu tumačim, šta nerazumi...“ (Dela V. 224). To je z dne 1. maja 1841. Tiste dni je Vraz v Ljubljani že pripravljaj Glase za natisek. „Posveta“ (str. V.—X.) nosi podpis: „U Ljubljani na Gjurgjev dan t. g.“ Čudno, če bi ne bila o tem govorila kaj s Prešernom na tistih svojih izprehodih, ko sta se vendar bavila z literarnimi deli ilirskimi. Dà, jaz sodim celó, da imamo gotovo prav v tem osebne občevanju Vrazovem takrat v Ljubljani s Prešernom in Kastelcem vzrok, da sta v Glasih obadva med preplačniki, in — to samo v Glasih. Da jih je pa pridobil za te svoje pesmi, jima je gotovo pokazal Vraz že izešle Djulabije ter seznanil Prešerna vsaj tedaj ž njimi, če ne prej. „On čita Ilirski. Ja mu tumačim, šta nerazumi...“ A če že ne velja o Djulabijah, izešlih poprejšnje leto, pa nam kaže to vsaj ozko duševno dotiko Vrazovo s Prešernom o tistih dneh; toda naglašam, da bi bilo res čudno, če bi ne bil vsaj tedaj, če ne prej, dal „svojemu drugu“ Vraz svojega „delca“, ki mu ga je bil lansko leto tako hitel naznaniti.¹⁾ Eno pa vemo prav gotovo: o smrti

¹⁾ Pa ne le to! Bilo je v duhu časa, da so čutili ko neko dolžnost svojo takratni „slavisti“, da so širili slovanske knjige med seboj in med ljudstvom. In o Vrazu, temu apostolu ilirizma in vzajemnosti na našem jugu, vemo, kako je hodil sam po slovenski domovini, v nahrbtniku slovanske knjige — na prodaj! In s Prešernom samim sta si jako marljivo zamenjevala lastna dela; prim. pisma njuna. Vraz Wechselseitigkeit in Narodne pesni, Prešeren Krst in Zhbelize! To je bilo docela v takrat modernem duhu Kollárjevem, po njega „Vzajemnosti“, kjer priporoča kot drugo sredstvo za razširjanje vzajemnosti to-le: „Tausch der Bücher zwischen den Schriftstellern verschiedener Stämme. Die Herausgeber von Zeitungen, Zeitschriften u. s. w. mögen einander ihre Erzeugnisse wechselseitig zuschicken und eintauschen. So brauchen sie kein Geld auszugeben, es wird ihnen scheinen, als wenn sie die Bücher umsonst bekämen. Schreiber dieses thut dieses schon lange her mit Hrn. Macieowski und Rosciszewski, von denen er polnische, mit Hrn. Wuk und Pawlowiç, von denen er serbische, mit Hrn. Köppen und Pogodin, von denen er russische Bücher für böhmisch-slawische bekommt.“ (Wechselseitigkeit 1837. § 19. 2.) — In tak vzgled je bil Vrazu, in sploh Ilircem, svet! Zato pač ni gori dvojbe! *Pis.*

je imel naš poet vsa tri dela še gori v Kranju s seboj.

Zapuščinski akt našteva na str. 34. poleg Vrazovih narodnih pesmi slovenskih (št. 99.) tudi še vse tri naše zbirke:

Št. 101: Diulabie od Stanke Uraza, Agram 1840.

Št. 104: Gusle i Tambura, različite pēsni od Stanka Uraza, Prag 1845.

Št. 105: Glasi iz Dubrave Žerovinske od Stanka Uraza, Agram 1841.

„Djulábije“ so imele l. 1840. le dva dela, a še teh vsaki le po 106 dvokitičnih djulábij; današnja njih obsežnost je izšla šele po Vrazovi smrti. Nam je torej tu vpoštovati le izdajo iz 1840; takrat še niso Djulabije bile daleč ne tako strašno „hrvaške“, kakor so danes v drugi pomnoženi in predelani izdaji, ampak še dokaj „ilirske“, skoraj docela štajersko-slovenske; bile so tedaj Prešernu mnogo manj tuje kot bi bile današnje; bral jih je naš poet bržkone, ker je njih vsebina nežna in pesniška, poleg tega pa še ljubavna, pač več ko enkrat.

Vsa tri dela Vrazova pa imajo — Lelja.

„Djulábije“ imajo na str. 20. dela I. kot 7. pesmico:

Majka pravi: Sinko!
Štuj Boga i moli!
A da Leljo Bog je,
Naučih u školi,
Nedivi se dakle,
Brate sárca moga
Što ja cēnim, štujem
Lelja kano Boga.

In na str. 21. v koncu 8. djulábije:

... momče mlado
Naučiše pēvat:
„Lado, Leljo, Lado!“

In na str. 70. (djul. 106):

Sladka je tva čaša,
Leljo, kralju kralja'!

„Djulábij“ II. del v tej izdaji nima za nas nobenega mesta; pač pa „Izjasnjenja“ na str. 131., v opazki h prvi kitici „Razloga“ (str. 3.):

Božić strēlonosi ...

Leljo, Božić ljubavi (gàrčki Ἔρωσ, lat. Amor) slikuje se u prilici lēpa, vesela mladića s tulcem strēlami napunjenim na plecīma i s lūkom u ruci. Ime

Leljo je več u nas iz pameti izbrisano; i samo kao odglasak (refrain) se jošte nalazi u gđekojoj narodnoj ženskoj pješni (Gled. Vukove Srbske narodne pješni, dio I): Br. 1. Oj! i dva svata i dva uprosnika — le Leljo le! itd. — Br. 51. Kralju, svetli kralju! Kralju, svetli kralju — Leljo! itd. — Br. 164. Nevehu nevehne le — za goricom — lele Leljo le! itd. — — —

In na str. 133. istotam v opazki k verzu: Uzoritu bireć Lada u (v Razlogu str. 9.):

I Lada (slav. Božica ljubavi i zarukah) već je kao i sin njezin Leljo kod nas sasvim zaboravljena: tek u ženskih pješmah služi rěč Lada kao odglasak. Gledaj Vukove srbske nar. pješme knj. I:

Br. 99. Gjuragj kosi po bårdju — Lado le mile!
Br. 114. Sunce mi se krajem vije — Lado le mile!
Br. 120. Gledah momu od malhena — Lado! Lado!

In poleg tega navaja še Vraz tu, da „znači kod Dubrovčanah Lada lěpu i plemenitu gospoju“, kar potrjuje z vzgledom iz Jegjupce Čubranovičeve. In „Hårvati (Bezjaci) oko Kupe“, da pojó še dandanes „od Duhovah do sv. Ivana“ obredno pesem, ki je v nji „Lada“. In iz narodnih pesmi poljskih Waclawa z Oleska ima v dokaz obćeslovanstva tega imena refren: „Oj Did i Lado!“

Pač dokaza dovolj Vrazu in Prešernu, da sta Leljo in Lada pristno slovanska. Sodil bi človek, da bo Vraz šel za Kollárjem tudi glede Mileka (namestu Lelja), ko je vendar vse Djulábije spesnil pod vplivom „Slávy dcery“. In ne! Iz domače narodne pøezije si dobi ime. In tudi Lade noće odtam kar na vero Kollárjevo, ampak si sam išče zanjo v narodni pesmi domovinske pravice, dasi ima Kollár to „svetnico“ malodane v vsakem sonetu. Z Leljem pa, znabiti, da je narobe Vraz že vplival na Kollárja od 1836. sem, ko je začel svoje dvokitične objavljati v „Danici“; kdo ve, če ni oni edini Lel v Kollárju iz l. 1838. že istega vpliva sin kakor oni edini Lel v Prešernu? Lade pa nima ta nikjer, on pozna le svojo „lepo bog'njo Živo“.

„Glasi“ iz l. 1841. imajo le eno pesem, ki v nji nastopa Lelj: „Gårlice“ (poleg nar. slov. pričice). Na str. 28. stoji:

Ma jih dēte prevari,
čudno dēte, Lelja . . .

A v „Izjasnjenju“ na str. 137:

Lada, Božica ljubavi (Gledaj Djulabije str. 133.).
Lelja, Božic ljubavi („ „ „ 131.).

In „Gusle“ l. 1845. na str. 20:

Lelj nasaše svetlu izpred nama glavnju,
Al Polelj za drugog sad jo upaljiva . . .

H temu pa opazka na str. 98:

Polelj Poznato je već, da se zvao u predkršćanskoj dobi u naših dēdovah Lelj, Leljo ili Lelja Bog ljubavi (u Grskah Έρωσ). Isto tako zvao se u njih Polelj Bog braka (u Gårkah ἑμὲναιος) . . .

In na str. 139. imamo še enkrat:

. . . čuvao te Leljo!

Opazko o Ladi ima Vraz tudi tu na str. 99. pod 12. A nas ne zanima, ker Lelja ne imenuje.

Kaj sledi iz tega za nas?

a) Da je po Vrazu „Lelj, Leljo ili Lelja“ — sin slovanske boginje ljubezni, Lade; da je kar grški Eros ter latinski Amor, — upodabljan kot vesel, lep, krepak mladenič z lokom, — poosebek pojma o ljubezni.

b) Da je dobil Prešeren besedo pri Vrazu v naslednih oblikah:

Imenovalnik: 1840: Leljo (str. 20., 21., 131. dvakrat, 133.); beseda se zdi po skladnji ženska na -a, po pomenu možka, kakor sluga. Vraz rabi pesniško zvalnik (na -o, kakor: ženo, dušo, slugo) za imenovalnik, kakor narodna pesem: Vino pije Kraljeviću Marko . . .); 1841: Leljo (str. 137.), Lelja; zaradi rime k „želja“ (str. 28.); 1845: Lelj, m. (str. 20.); Lelj, Leljo, Lelja (stran 98.), Leljo (str. 139.).

Rodilnika in dajalnika Vraz nima.

Tožilnik: 1840: Lelja štujem (str. 20.; tedaj že tu tudi možka sklanja).

Zvalnik: 1840: Leljo (str. 21., 70., 131. trikrat v nar. refrenu).

Mestnika in družilnika spet nima.

O Čopu pa hoće Prešeren reči, če misli njegov Lelj „slovanskega boga“ ljubezni, potemtakem: Čop, bil si ko Lelj, — živa in sama prijaznost, dobrosrčnost in ljubeznivost, živa dobrohotnost, samo bratoljubje, utelešena ljubeznen. In prilega se tudi ta misel ideji celote. Ali bodi tedaj Lelj-Čop — slovanski Amor-Lelj?

3. Če se pa pesni prilega po svoje oboje, ali se morda katero — boljše? In katero je pa mislil Prešeren? Ali oboje?

Ali je morda „istotako kakor Palinur tudi Lelj zajet iz staroklasičnega slovstva“? (Dr. O.) Dalo bi to verzu neko umetniško posebnost, — sorazmerno ravnotežje na obeh koncih. Zato ta misel človeka skoraj mika in vabi... Ali je pa obveljavna dovolj, da vzdrža staroklasično ime na prvem mestu? Ali je „slovanski bog“ močnejši?

Odgovori naj tudi tu Prešeren sam.

a) Ohranila se nam je pesen v sedem izvodih iz dni še, ko je pesnik sam živel. Našega verza preporni del, prva njega polovica — (druga si je povsod enaka) — ima nasledne oblike:

„Lel“:

α) Lel bil [moj] náš kermár, ...

(Prvotni načrt pesni v lit. rokopisni zap.; licealna bibl. in L. P. v Lj. Zv. 1896, 772.)

„Lélj“: *

β) Lélj bil náš kermár, ...

(Cenzurni rokopis „Poezija“ v Rudolf. v Ljublj. — „Po gerški méri.“)

γ) Lélj bil náš kermár, ...

z opazko pod črto: Lelj, bog ljubézni, slovanski Amor.

(Novice, list 8, 25. II. 1846. — „Po gerški ali latinski méri.“)

„Lél“: *

δ) Lél bil náš je kermár, ...

(s podčrtno opazko o Lelju: Der slovenische Amor.

(III, Bl. Nr. 17, 28. II. 1846. — Po naglašujoči méri.)

ε) Lél bil náš je kermár, ...

(Cenz. rokop „Poezija“ št. II., Blaznikov, v Ljublj. 1) — „Méra po zgólih vdárjih.“)

1) Ta rokopis (CR II.) je drugi, oni v Rudolfinu prvi cenzurni rokopis „Poezija“ (CR I.) — Tako sta nam ohranjena oba cenzurna eksemplarja; Blaznikov je tisti, ki so po njem tiskane — Poezije ter je ostal v tiskarni; Rudolfinski pa je oni, ki je ostal v cenzurnem arhivu. Blaznikov nosi naslov: Poezije Dóktorja Fr. Prešerna. — Poleg tega ima pa še nasledne opazke na prvi, naslovni strani: V desnem voglu zgoraj: In die Zensur zu leiten. (... Sledi nečitljiva beseda) 10. junija 1846. Podpis nečitljiv. Pod naslovom

ζ) Lél bil náš je kermár, ...

(Poez. 1847, 95. — „Méra po zgólih vdárjih.“)

η) Lel bil náš kermár, ...

(Kr. Čbel. V. 1848, 88. — „Po gerški al latinski méri.“)

Prvi dve obliki pod α) in β) in ono pod ε) imamo tedaj v lastnoročnih rokopisih, druge štiri variante so v natiskih.

Viri nam torej pokažejo, da je imel Prešeren v pesni prvotnem načrtu obliko: Lel, in to kljubu popravku v ostalem besedilu tistega verza. Po obliki se strinja tu Prešernov Lel z onim Kollárjevim. A ni li to le slučajno? Ni li oblika že taka iz prvega, samotvorno in samorašče Prešernovega kova?

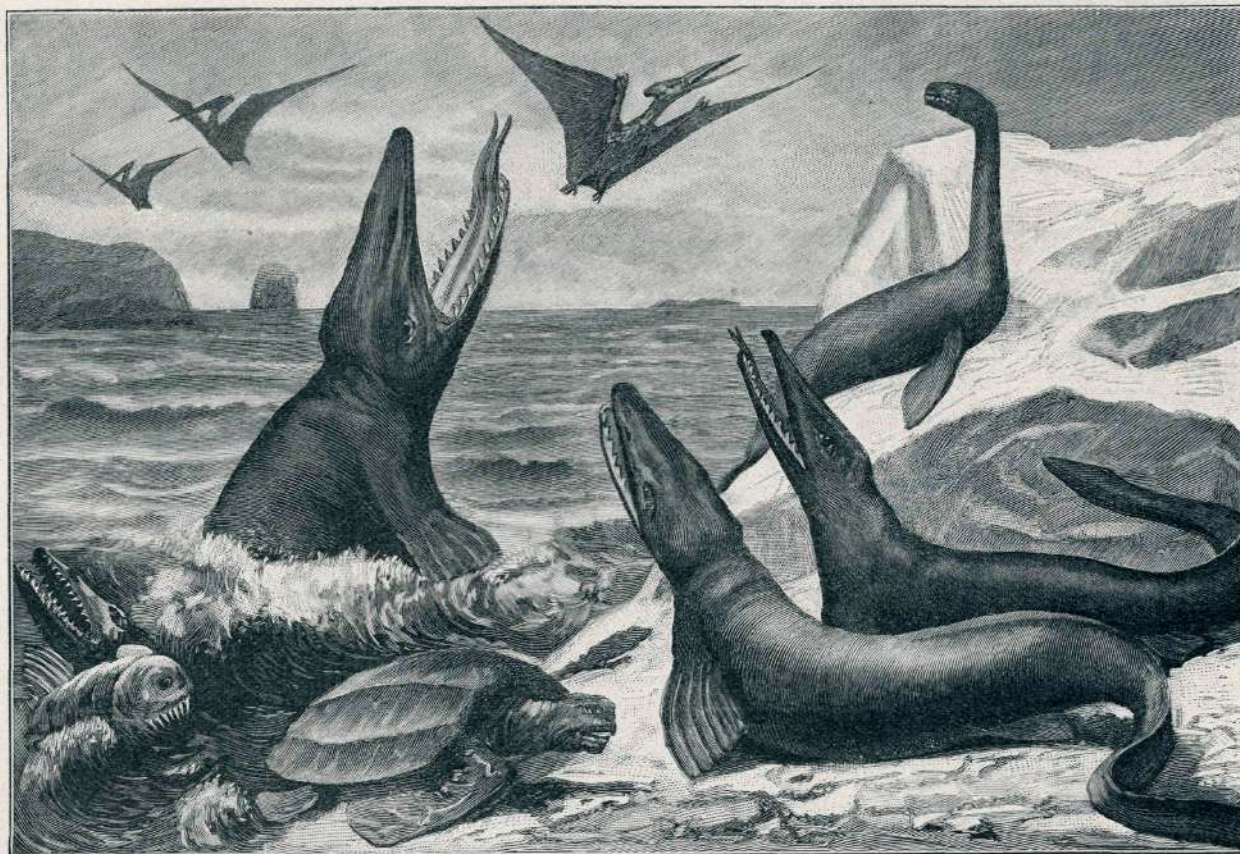
Rokopis Rudolfinski Poezija, in Novice, 1846. ki so objavile prvi natis, imajo pa že — Lelj. Ali nimamo tu v obliki Lelj že Vrazovega vpliva? A mar že njegove oblike iz leta 1845.? Morda. Silila je sicer Vrazova oblika že sama, da si jo Prešeren prikroji; niti po obliki ni pač v slovenščini mogel rabiti Vrazovega vokativa za nominativ, niti po misli ne v svoji pesni njegovega ženskega spola — náš Prešeren, ki je potreboval Lelja za ime možu Čopu. In ustvaril

nadalje: Nro 17087/3405 Omissis deletis imprimatur. Laibach, am 13. Juli 1846. Ladinig (m. p.) — Nadalje z drugo roko: 6223—1846. (pod poprejšnjo). Nazadnje v desnem voglu spodaj z roko Pavškovo: Gesehen und sind seiner Zeit 3 Pflichtexemplare her zu verabfolgen. Vom k. k. Bücher-Rev.-Amte, Laibach 22. Juli 1846. Pauschek (m. p.) — Ob levem robu stoji v visočini naslova še tiskarničarjeva, s svinčnikom pisana opazka: 1260 Ex. 14 Bog. 8°. — Listov šteje 1—175. Loči se v marsičem od Rudolfinskega manuskripta, ki nosi na prvi strani poleg enakega naslova le spodaj v desnem voglu Pavškove roke uradno notico: Ad Nrum. 291. 1846. — Ta CR I. ima 1—199 listov ter še prišit tiskani „Kerf“ iz 1836., a pomnožen. Ima en slov. epigram več ter ves „Naméček némških in ponémčenih poezija“, a našo elegijo v „grški méri“, ki jo ima Blaznikov pa „po zgólih vdárjih“ kakor „Poezija“. — One tri odtiske, ki jih zahteva Pavšek, je tiskarnar Blaznik res odposlal in vštel Prešernu v znanem obsmrtnem računu, na strani 43. Zap. akta: 3 Ex. Bücherrevisionsamt. Na Blaznikovem rokopisu podpisani Ladinig je tudi dobil enega, kakor razvidimo iz iste listine: 1 Ex. Hr. Gub Rath Ladinig. —

Pis.

si je pač sam najprej obliko *Lel* iz prvih Vrazovih del a pod vplivom oblike Vrazove iz l. 1845. dodal kesneje oni „j“, ki ga imajo Novice in rokopis CR I. Poezij. Daleč sicer že tako ni bilo do možke oblike Prešernove na podlagi Vraza samega, in sicer na podlagi Djulábij, kjer stoji že možko lice, dasi v tožilniku: „... ja čenim, štujem Lelja kano Boga.“

Noviško varianto pa ima spet Čb. V. 1848, ono „po gèrški al latinski meri“. In glej, v Novicah je imela taista obliko „*Lelj*“, tu pa ti stoji — *Lel*: t u torej, glej, popravek! Prešeren je tedaj ono obliko v „grški“ varianti Novic in rokopisa Poezij tu v tretjem viru iste variante zavrgel, ter tudi tu vsprejel ono obliko prvotnega načrta, llirskega lista in Poezij. Odločil se je potemtakem pesnik

ŽIVALI IZ PREDZGODOVINSKE DOBE NAŠE ZEMLJE.

Odslej pa ima Prešeren spet, in sicer odslej dosledno in stalno le obliko *Lel*, in to že v tri dni kesnejšem natisku „III. lista“. Zakaj to? Varianta pesni je tu vsa drugačna, „po zgôlih vdarjih“, kakor pravijo Poezije 1847, ki jo tudi imajo, dasi njih rokopis CR I. — čudno! — ono noviško „po gèrški méri“. Tudi tu tedaj neka prememba med rokopisom in natiskom Poezij, nele v „Namečku“!

stalno za obliko *Lel* brez „j“. Ali da se je povrnil k tej prvi svoji misli — sam iz sebe? Ali mar da je tu Kollárjeve oblike vpliv? Prej prvo ko to. Za nas pa je ta stalnost pesnikova važna? Zakaj?

Rimljana Lelija latinska oblika je namreč „*Laelius*“. Ali je mogoče, da po Prešernovem dobi to ime v slovenščini lice „*Lelj*“, oziroma „*Lel*“? Vzamem naj tu odgovoru

za podlago enotnost in doslednost Prešernovega jezika v izdaji iz l. 1847. Poet ima tu več latinskih imen na -us in -ius. In kako jih sloveni? Po stalnem, strogo doslednem pravilu slovniškem; opuščal je končnico „-us“ ter jih sklanjal kot slovenska imena. Dokazi: ko s a t a n zvita (Poez. str. 31.), kristjan (50, 132, 154), svet'ga Auguština (88), Palinúr (95), per Homeri (108), Parnasa pota (108), za Pegaza (110), pravljica po Esop'... (110), vprega Pegaza v galéjo (111), Metulum se Avgustu brani (123), Homerov naših pesen (123), Dioskuri; Eol zaklene duri... (129), 'z Parnasa so očetne dežéle... (138). Orfejovih strun glasove... (139), da bi nebesa... Orfeja poslale (139), Valjhun, sin Kajtimara (171); z Avreljam Droh (171), Valjhun, od latinskih pisarjev Valhunos in Valdungus imenván; Kajtimar (Chetimrus); Droh (Drohus): prim: opómbe h Krstu. — Izjemo sem našel eno, kjer pusti Prešeren v imenovalniku končnico „-us“: Novi Pegasus (str. 110.), ker ne štejem tožilnika: svet Anton Jezusa varje (str. 153.), ko je ta oblika udomačena že v narodu. — Imena na -ius sem našel tri štiri: Horaci dulce et utile veléva (str. 101.); mraz Ovidja v Pontu tare (108); z Avreljam (171); Avreli (Aurelius), v opombah h Krstu; oblika Dobrovius (113) v epigramu Daničarjem (Dobrovius modrost praša Kopitarjovo) pa ni, da bi jo tu štel; pesnik je nalašč pustil učeni „us“ na koncu polatinjenega češkega imena, da označi ono imenitnost latinski pišočega učenjaka. Izjema je Anton iz Antonius, a temu je vzrok narodna govorica; zato ta slučaj ne dokazuje nič.

Potemtakem bi se po Prešernovem glasil Rimljan „Laelius“ v slovenskem „Leli“, kakor Horaci iz Horatius, Avreli iz Avrelius! A v elegiji stoji Lel in Lelj, in nazadnje se oblika utrdi stalno v „Lel“ brez „j“ na koncu, da pač ne more misliti kdo, da je ta „j“ radi metrične stiske jotirani „i“ iz besede „Leli“!

b) Prvi dve objavi te elegije v „Novicah“ in v „III. Blatt“ imata obe podčrtno opazko o Lelju; prva pravi, da je „Lelj, bog lju-

bézni, slovanski Amor“, a druga, da je „Lel“ „der slovenische Amor“.

Ni li tu poet sam določil docela jasno pomena Lelju, in s tem svoje misli? Zdaj pač vemo, kako ga je treba tudi nam umeti. Zdaj ni dvojbe več, da je umevanje vse Stritarjeve in vse kesnejše dôbe bilo pravilno, ker docela Prešernovo. Že iz dôbe Novic in Prešernove dôbe same ter Vrazove so podedovane tradicije bile to, da je Prešernov Lel bog ljubezni, slovanski Amor.

Toda, so li opazke v „Novicah“ in v „III. Bl.“ res lastnoročno Prešernove — ali le urednikove? Zakaj niso opazke v obeh objavah enake, če so poetove? Zakaj stoji tu „slovanski Amor“, a tam — „der slovenische Amor“? Zakaj v „Novicah“ tudi opazka o Palinurju, da je „Enêjov kermár, ki je v mórji vtonil“, a v „III. Bl.“ o njem — nič! Rokopisov tem prvim tiskom nimamo, da bi se prepričali iz njih o lastnoročnosti pisave tudi pod črto. In v ohranjenih treh rokopisih — pa teh opazk sploh ni, kakor tudi ne pod kesnejšima, zadnjima dvema natiskoma v Poezijah in Čb. V.! Ali je pa kaj dokaza v teh nesoglasjih?

Ne. Kaj, da ni namreč Prešeren v „Illyr. Bl.“ (28. II.) popravil opombe, ki so jo tri dni poprej prinesle „Novice“ (25. II.), če mu ni bila ta po misli ter s pesnijo v protislovju? On je pač to moral vedeti. In saj je v „Illyr. Bl.“ izšla elegija v drugačni varianti nego v „Novicah“, zložena po drugem metriškem principu, po naglašujočem ali „po zgôlih vdarjih“, in ne ko tam — „po gèrški in latinski méri“. To drugačno lice pač priča o drugem rokopisu pesni. In vendar nobenega popravka „Novicam“! Ne. Isti komentar o Lelju dobimo v drugem tisku celó zopet: „Der slovenische Amor“. V obeh objavah zaporedoma. Pa da naj bi si mislili, da jih ni bilo ne tu ne tam že v poetovem rokopisu? Ali pa da je morda to notico le povzel urednik po „Novicah“? Tam se glasi: „slovanski Amor“, tu: „der slovenische Amor“? In zakaj ni povzel iz „Novic“, če prvo, tudi druge opazke o Palinurju, Enê-

jevem krmárju, „ki je v mórji vtonil“? Stvar se mi dozdeva taka, da čitateljem „Ill. Blatt-a“, „nemško govorit' umetnim“, kot širše izšolanemu občinstvu nego je ono „Kmetijskih Novic“, ni opazke o Palinurju spoznal Prešeren za potrebno, toda pač ono o Lelju. O Palinurju, češ, ve pač historijo izmed njih sledni, izmed bravcev Novic pa — pa — kdo? Lelj pa bo tudi onim neznan. Zato treba tu tudi njim pojasniti, in sicer, da je to „der slovenische Amor“. Ne urednikove, ampak Prešernove se mi zdé te misli! A zakaj ni opazke potem nikoli druge, ne prej ne slej, ne v rokopisih ne v natiskih? V prvotnem načrtu tega Prešernu ni bilo treba, v Poezijah jih pa pod črto sploh ni, le Krst jih ima, a na koncu; Čbel. V. jih sicer ima, a le dve, in izmed teh je ena ona Prešernova o metričnem pravilu; sicer nobene. Saj je Čbel. bila principiелno namenjena le — izobražencu.

Zdi se mi pa, da leži v opazkah „Novic“ še več. Ali nam ne govoré naglasi, ki jih nosijo besede pod črto, — o Prešernovi roki? Bila je poetova navada taka, da je vsaki besedi zapisal vestno in skrbno tudi njen naglas ter pazil tudi v natisku nanj. (Prim. o tem njegovo lastno pismo Vrazu iz Kranja, 5. februarja 1847, kjer govori o naglasih v Poezijah). A to ne le v pesnih samih tako, ampak tudi v podčrtnih in drugih opazkah, kar dokazujejo vsi rokopisi, tako cenzurni Poezij in oni Krsta iz l. 1836. v Rudolfinu, tako rokopis v lit. zapuščini, tako tiskane opombe h Krstu. In tako stojé tudi v opombah pod našo pesnijo. Te pa so naslednje štiri:

(K naslovu):

1) Matija Čóp, varh c. k. Ljubljanske knjižnice, je bil rojen v Žerovnici 26. Prosenca 1796; umrl (vtonil v Savi blizu Tomačeviga) 6. Maliserpana 1835

(K opazki o „méri“):

2) Glásniki z udarji, ali od dvéh soglásnikov v rávno tísti, ali od éniga v rávno tísti, od drúziga v prihódnji besédi naslédvani so dólgo, vsi drúgi krátko mérjeni. Glásnik pred glásnikam se vsélej pogoltne. — Pričujóča elegija se bo v prihodnjím Ilirskim lístu tudi v tevtónski méri natísnila Berite, sodíte, zvolíte! —

(K besedi „Lélj“):

3) Lelj, bog ljubézni, slovánski Amor.

(K besedi „Palinúr“):

4) Palinúr, Enéjev kermár, ki je v morji vtonil.

Kdo bi tu dvomil, da ni ona pod 2) po vsebini pristno Prešernova? Tu ni, da bi sploh izgubljal še kako besedo. Saj jo imamo prav tako v dveh rokopisih Prešernovih, onih pod 2) in 3). — In kakor ta, imajo vse druge skrbno akcentuacijo, le — prva ne; utegnila bi ta res biti urednikova, oziroma Malavašičeva, a — edina ta. Urednik „Novic“ namreč, to vemo, ni imel take malenkostne navadice. In navsezadnje sodim, da bi smel človek pač še najpoprej vprašati, če je urednik „Novic“ sploh vedel, kdo in kaj je — Lelj. Morda je bil tiste dni pri nas res edini Prešeren večč tistih opazk o Lelju, opazk, ki skoraj da spominjajo onih Vrazovih o istem imenu; pa jih je, kakor Vraz vedno, dodal še Prešeren enkrat, dvakrat Lelju. Imel je sicer pa poet naš to navado že iz Čbelic sem. V Ill. bukvicah (prej ne) jih ima Prešeren že pod pesnijo „She miru“ in pod sonetom „Zherkarska pravda.“ VIV. bukvicah istotako pod Glosu, pod sonetom „O Verba“, pod onim o sreče kľofuti (Plut, Bog bogastva“), pod gazelami 1. in 5., tu k imenu „Mahaon.“ Drugih poetov pesni v Čb. nimajo nobenih opazk te vrste. To se vidi, da jih ni dodajal urednik pesnim, ampak jih dopošiljal pesnik sam. In to navado svojo je ohranil v Krstu l. 1836, a še bolj jo pa kesneje razvil v Novicah, namenjenih — kmetu. Tako ob pesni v spomin Vodniku, v Nov., 15. januar 1845. Tam stoje tri. Prva pove smrtni dan Vodnikov; druga je sledeča: Prizhujozha pésmi méra se je svolila, sató, ki je bila rajnkimu gosp. Vodniku nar bolj vshez. — Tretja razjasnjuje ime „Fenis.“ Ni podpisa pod njimi, a gotovo so Prešernove. Kdo je pa sicer vedel oni vzrok, zakaj je poet izvolil tu mero poskočnic v svoji resni pesmi? Le poet sam! In povsod naglasi ko v pesni tekstu! In tako tudi ob naši elegiji 1846.

To so bolj vnanji razlogi. So pa še — notranji.

a) V epilogu pesni same ima prvi distih docela enotno z razlago o Lelju = slovanskem Amorju one besede, ki povzamejo glavno misel prologa, tičočo se Lelja-Čopa:

Niso suhé nam prijátlam očí, ki se spóm-
nimo tēbe,
Ino predrágih z tebój tvôje ljubézni
daróv.

Ali ni to nekak komentar oni v Lelja za-grnjeni misli Prešernovi? Tu poet sam še posebej naglašá Čopovo *Ij u b e z e n* do njih, naglašá „predrage darove“, ki jim jih je „delil“ Čop iz ljubezni svoje, nekak drugi Lelj. Kakor tu z jasno besedo, naglasi pesnik gori zakrito z Leljem v prvi vrsti tisto lastnost Čopovega značaja, s katero je „bogu ljubezni“ v sorodu, kot glavno posebnost njegove duše, češ: bil si posebljena, utelešena ljubezen.

b) Recimo pa, da bi mislil Prešernov Lel Rimljana Lelija; pomenilo bi to, da je Čop nekak drugi „Laelius“. Naglasilo pa bi to o njem le bolj vnanja, izven Čopa stoječa, objektivna dejstva: da je bil Prešernu osebni prijatelj, kot poetu mu cenzor-učitelj, literarnemu krogu „Čbeličarjev“ pa vodnik; v drugi vrsti in neposredno bi pa šele dopovedovalo o njegovem značaju, da je bil „mitis sapientia“, bil dobrodušen učenjak. Lelj, slovanski Amor, pa naglasi o Čopu le neko notranjo, subjektivno, duševno posebnost njegovo, krepko poudari le neko kakovost v Čopu, le neko lastnost njegovega značaja: le „srce“ njegovo, in pravzaprav nič drugega; ne da je bil komu osebni prijatelj, ne da je bil literat ali literarni voditelj kakega kluba, kar vse naglašá „Lelij“; Lelj se omeji na samo osebo Čopovo, ne pokaže preko njega na ven, ampak globoko notri vanj! Naravnost v njegovo osebnost pokaže, brez ozira ven na druge. Da je bil literarni voditelj, to pove poet posebej šele v nadaljnem, a ne z Leljem; dopovedek: „bil je naš krmar“ šele nosi to misel o Čopu, ki bi jo kot metafora-primera zaobsegal že Lelj, če bi bil „Laelius“; p o n o v i l bi poet s tem dopovedkom še posebej nekaj, kar bi tedaj ležalo že v njegovem „Lelju“, če

je ta Rimljan Lelij. A če je Lelj-Amor, tedaj dopove Prešeren s tistimi besedami o krmarju res nekaj — novega, nekaj več še o Čopu, česar še ni v „Lelju“.

In tako tedaj hoče z Leljem, slovanskim svojim Amorjem, reči o Čopu: *Bilo ga je samo srce!* To pa je prav po Prešernovem duhu in po njega mišljenju! Srce je on iz dna duše cenil v življenju, in zato ga v človeku iskal v prvi vrsti, in slavil ga, če ga je našel, on, — pesnik srca, srca in vsega, kar se človeku v srcu oglašá, pesnik celó — „vere ljubezni“, *srcá vere*, toda satirik slovite „modrosti“ in „pameti“ človeške (Slovo od mladosti, Glosa, Izg. vera, Valjhun)! In tako je slavil v Spominu Andreja Smoleta „bistri um“, a še bolj „srce“, češ, „bóljga sercá ni iméla Ljubljána . . .“ In tako to v Juliji do „izgubljene vere“, in tako v Bogomili, in tako — v pesni o „mladi deklici, neporočeni materi“. In tako, glej, tudi tu o Čopu. Že v nemški obsmrtnici 1835. je izrekel misel o Čopovi smrti s prerifrazo ki je tu značilna: „Daß aufgehört des Freundes Herz zu schlagen.“ (Gedichte, str. 11. v. 9.) In na „najvišjem vrhu“ vse svoje slovenske elegije pa zagrmí o njem, da je Krez duhá, velikán učenosti, ter naglasi s tem njegovo glavno intelektualno potezo. Tu na prvem mestu, tu pa slavi o Čopu njegovega značaja glavno posebnost, njegovo „srce“, ki so je poznali in izkušali vsi prijatelji, posebno pa on, poet sam, tisto ljubezni polno in krotko srce; to izrazi tu o Čopu, to hoče tu ovekovečiti — kot najdragocenejšo lastnost pokojnikovo. A tega ni niti hotel niti mogel z Lelijem, ampak — z Leljem.

* * *

Naj tedaj posnamem iz tega:

Po odstavku 1. Poznal je gotovo Prešeren Rimljana Lelija. V tem ni razlagi, da je Lelj-Lelij, nič ovire. In ni je na prvi videz tudi v pomenu radi kakega morebitnega nesoglasja z idejo celote; na prvi pogled se Lelij zmislú prilega, naglašujú „ono iskreno vez, ono idealno prijateljstvo med Čopom

in Prešernom, a tudi med Čopom in Čbeličarji.“

Po odstavku 2. Poznal je Prešeren pa gotovo tudi ime Lelj kot slovansko ime za Amorja. Težko da iz Kollárja, gotovo ne iz Valvasorja, a vidi se, da — iz Vraza. V tem tedaj razlagi, da je Lelj-Amor, ni nobene ovire. In na prvi videz se misel o Lelju-Amorju enotno zлага z idejo celote. Zdi se na prvi pogled, da izraža Lelj-Lelij približno isto o Čopu-Lelju, kakor Lelj-Amor, naglašujé le „ono iskreno vez, ono idealno prijateljstvo med Čopom in Prešernom, a tudi med Copom in Čbeličarji.“

Po odstavku 3. A če se na prvi videz prilega pesni oboje, pokaže se ostrejšemu presodku, da je po Prešernovem „Lelj = slovanski Amor“ edino pravo, prvič: *a)* radi slovniške oblike „Lelj“, ki ne more nikakor vzrasti iz latinskega imena „Laelius“; to dá po Prešernovem „Leli“; *b)* radi opazk o Lelju v prvih dveh izvirnih natiskih, ki govoré pod črto, da je „Lelj, bog ljubézni, slovanski Amor“, a spet, da je „der slovenische Amor“; ta komentar je namreč avtentično Prešernov, ne dotičnih urednikov.

Drugič: radi notranjih razlogov, ki tudi te vnanje podkrepé in veljavno podpró: *a)* „Tvoje ljubezni darovi“ so nekaka odkritojasna oblika one misli o Čopu, ki leži v Lelju, če je ta — „bog ljubezni“: z Leljem naglasi ob takem umevanju poet ono lastnost Čopovega značaja, vsled katere vidi Čopa z „bogom ljubezni“ sorodnega; *b)* soglasno s tem naglasi Lelj-Amor samo neko notranjo posebnost Čopove duše, ko Lelj-Lelij bolj povdarja neka vna nja, dasi sicer tuintam podobna si historična dejstva o Čopu. A kakor naglasi „Krez duha“ neko notranjo lastnost Čopove duše, takó neko tudi „Lelj“, dasi drugo: tam „d u h á“ njegovega neko lastnost, tu — „srca“ dobrotnost in krotkost. Krez po duhu, Lelj po srcu. Kaj ne, da je imel poet tudi lep v se b i n s k i razlog za Lelja namestu Čopa!

Označi takó in ovekoveči na tak način implicite gotovo da poet tudi ono iskreno vez, ono idealno prijateljstvo, ki je Prešerna

samega tako prešinjalo in ga vezalo tako živo s pokojnikom, da je kakor dete plakal, ko je zagledal mrtvo truplo Čopovo, — in ki je tudi ostale Čbeličarje družilo z njih „krmarjem“; toda to izraža šele v drugi vrsti kot samo-obsebno posledico one lastnosti, ki jo slavi in ovekoveča o Čopu „Lelj“, a ne — Lelij. Toda z Leljem je poet hotel v prvi vrsti reči: Naš čolnič je bil v nevarnosti, bratje! Bil je brez krmarja . . . A to srce nam ga je rešilo! Če ne bi bilo med nas tega srca . . . če ne bi nastopilo med nami, bi bil šel naš čolnič „z Bogom“ in mi ž njim. Bil je Krez duha, velikan učenosti. A to bogastvo duha nam je šele združeno z onim velikim dobrotnim srcem ustvarilo in dalo moža Lelja-Čopa, ki nas je rešil. Ta duh-velikan ob roki tega leljskega srca, to nam je pokazalo šele pot v „deželo duhov“, kjer smo si „ulomili šele ono zlato vejico“ do notranjega sveta globočin . . .

Nisi zaklépal domà tí žláhtniga blágo-
daróva,
sébi zročéno mladóst, drúge si z njím
bogatíl . . .

Prešernu-poetu je bilo samonasebi bridko malo mari za tiste stare bogove, za tisto mitološko navlako učenjaško; od te strani so mu bili pač manj ko deseta skrb. Le kot dobro izrazilo, kot kaki misli živo prikladen, plastičen simbol je take tradicije cenil, sicer nič; komaj če je „spoštoval“ v njih „očetov“ dedovino Zato tu ne odloča, ali je Lelj historično resničen ali ne, ampak le, če je misli poetovi primeren simbol, ali ne. In to je! Čudovite umetniško-kompozicijske misli realizira ž njim, kakor smo čuli prej, in globoko vsebino izreče o Čopu, kakor smo videli sedaj: poleg tega pa podá ter povzdigne ž njim vsej elegiji, ki jo poje za „spomin“ — učenjaku, kaj živo oni nekak učenjaški kolorit, ki jo vanj odevajo že staroklasični metrum ter mnoga učena, nalašč temna imena: Palinur, Albionec, Rus, Ilir . . . , a posebej ta nele navadnemu človeku učenjaški, po pomenu pred vsemi temni — Lelj!